

УДК 631.6.02.(477.41/42)

В. П. Шкатула,

аспірант, Житомирський національний агроекологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ АГРАРНИХ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЖИТОМИРЩИНИ

У статті аналізується сучасний стан зовнішньої торгівлі аграрних переробних підприємств, визначено основні засади, напрями, особливості, проблеми експортно-імпоротної діяльності України та Житомирського регіону агропродовольчою продукцією у 2007—2012 роках, запропоновані основні напрями підвищення ефективності зовнішньоторговельних операцій.

The modern state of the external shipping of agrarian processing enterprises is analysed in the article, certainly basic principles, directions, features, problems of export-import activity of Ukraine and Zhitomir region by agrarian food products in 2007—2012 years, basic directions of increase of efficiency of foreign trade operations are offered.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, аграрні переробні підприємства.

Key words: foreign economic activity, export, import, agrarian processing enterprises.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Офіційно спрямований курс зовнішньої політики України до євроінтеграції сприяє лібералізації її зовнішньої торгівлі, спонукає вільний рух капіталу, зумовлює конвенгерцію регуляторних полів України та Євросоюзу. На сьогодні залишається відкритим питання визначення параметрів зовнішньої торгівлі "вразливими" товарами, саме до яких належать продукція агропромислових підприємств.

Цю проблему обумовлюють два чинники: по-перше, аграрна спрямованість вітчизняної економіки; по-друге, саме історичним підґрунтям створення інтеграційного об'єднання західноєвропейських країн була аграрна політика. Ця галузь в ЄС і на сьогодні є пріоритетною з точки зору спільного міжнародного регулювання, оскільки в ній зосереджено ключові економічні та правові проблеми країн-членів ЄС. Сьогодні входження в цей наднаціонально регульований сектор нових конкурентів може, за певних умов, мати негативні наслідки для рівноваги на єдиному ринку ЄС, а для розвитку національної економіки може стати шляхом розвитку. У разі здійснення експортно-імпоротної діяльності підприємства отримують доступ до ринку ЄС, який характеризується масштабністю. Європейський Союз створює майже 1/4 світового ВВП, а на території якого проживає 501 млн [1] потенційних споживачів.

З'ясування фундаментальних засад, напрямів, особливостей та проблем експортно-імпоротної

діяльності України та Житомирського регіону агропродовольчою продукцією у 2007—2012 роках, надасть можливість передбачити обсяги торгівлі на перспективу та рекомендувати нові географічні та товарні ніші для товарів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Вивчали питання щодо зовнішньоекономічної торгівлі агропродовольством вчені-економісти: В.А. Амбросов, О.В. Білик, В.П. Галушка, Л.В. Діброва, П.Т. Саблук. Їх праці відзначаються комплексністю і високим науково-теоретичний рівнем. Але постійні зміни міжнародної економіки потребують системного відстеження та аналізу експортно-імпоротної діяльності як країни, так і її регіонів.

ОБ'ЄКТ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

Об'єктом дослідження стали особливості зовнішньої торгівлі переробних підприємств агропромислового комплексу Житомирського регіону на тлі національних та світових економічних процесів.

Наукові результати та висновки було отримано за допомогою системного підходу до аналізу соціально-економічних процесів із використанням наступних методів: для дослідження процесів сучасного розвитку переробної промисловості АПК — логічного, для динаміки експорту імпорту товарів та чинників, що на них впливають — порівняльного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

У 2007—2008 роках економіка України та Житомирщини характеризувалася скороченням обсягів торговельного дефіциту через світову економічну кризу, що призупинила тотальний імпорту товарів до країни.

Переробна промисловість нашої країни та її регіонів у цей час була одним із факторів відновлення економіки.

Дані рисунків 1, 2 вказують на збільшення торгівлі України, у тому числі і Житомирщини товарами 1—24 групи УКТЗЕД з ЄС, а також зростанням їхньої частки у загальному товарообороті упродовж 2008—2010 роках у порівнянні до 2007 року.

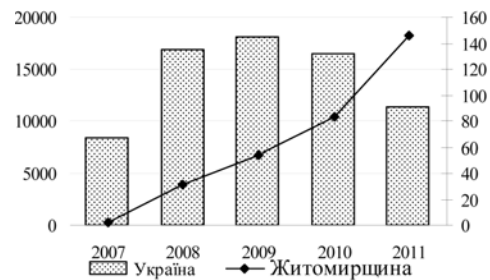
У структурі експорту сільськогосподарської продукції України переважає зернова, олійна продукція та продовольчі товари.

Структура експорту Житомирського регіону складається з молочної продукції, продукції борошномельної та круп'яної промисловості.

Упродовж останніх п'яти років доля агропромислової продукції, що експортується на міжнародні ринки переробними підприємствами Житомирщини зросла від 8% до 60%, для порівняння цей показник по Україні склав 15—22% [2—6]. Значний ріст обсягів зовнішньої торгівлі країни та Житомирського регіону у 2008 році відбувся у зв'язку зі вступом України до СОТ та змінами митного тарифу. У 2007—2011 роках середньорічні темпи приросту імпорту по Житомирщині становили 9%, по експорту — 23%. Для порівняння національний показник приросту імпорту становив 23%, експорту — 38%. Такі суперечливі явища підтверджують наявність проблем у розвитку сектора переробки АПК країни та у Житомирському регіоні. Переробна галузь АПК регіону досі має застарілу матеріально технічну базу. Незначні інвестиції в переробну галузь АПК області на сьогодні неспроможні подолати подорожчання собівартості її продукції. У таких умовах для зменшення собівартості переробні підприємства змушені заощаджувати на сировині та на скороченні циклів технологічних процесів, що, в свою чергу, погіршує якість продукції, а це відчутно зменшує або зводить нанівець її конкурентоздатність на зарубіжних ринках.

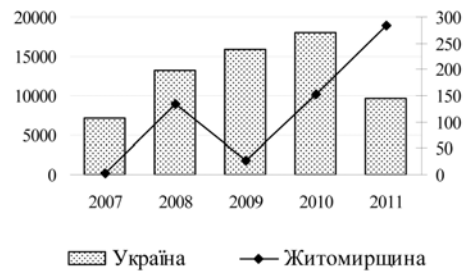
Загальний обсяг зовнішньої торгівлі переробними підприємствами АПК Житомирщини у 2011 році становив 625,98 млн грн., що на 320,64 млн грн. більше за 2010 рік (305,34 млн грн.), у тому числі експорт 95,96 млн грн. (приріст у 1,27 раз), та імпорту — 530,02 млн грн. (збільшився у 2 рази).

Негативне сальдо при цьому дорівнювало 432,26 млн грн., що на 270,69 млн грн. більше ніж за січень — грудень 2010 року (табл. 1, 2, 3). Коefіцієнт покриття експорту імпортом становить 49,8% (у 2010 році 68,3%). Суттєве збільшення негативного сальдо відбулось за рахунок збільшення імпорту на 263,62 млн грн.

Рис. 1. Динаміка експорту України та Житомирщини з країнами ЄС-27 (товари 1—24 групи УКТ ЗЕД) млн грн.

Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики [6].

Рис. 2. Динаміка імпорту України та Житомирщини з країнами ЄС (товари 1—24 груп УКТЗЕД), млн грн.

Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики [6].

Наведені дані (табл.1) виявляють перевагу імпорту товарів переробної промисловості АПК починаючи з 2008 року. Проаналізувавши темпи зростання та приросту експорту як індикативного показника ринку товарів, вироблених переробними підприємствами агропромислового комплексу у натуральному виразі та у грошовому, можна виявити подібні тенденції динаміки цих показників у різних вимірних інтерпретаціях.

Починаючи з 2009 року, темпи приросту експорту товарів, вироблених переробними підприємствами агропромислового комплексу у валютному вимірі, збільшуються повільніше та плавно порівняно з експортом у натуральному виразі; це свідчить про те, що ціни на товари переробних підприємств АПК збільшуються постійно але повільніше, ніж обсяги таких товарів. Ця ситуація підтверджує постійний зростаючий вплив цін на товари переробних підприємств АПК.

Аналіз індексних показників показує: зламний момент у торгівлі такими товарами є 2007 рік, далі період характеризується збільшенням обсягів імпорту. Показник інтенсивності підтвердив залежність регіону від імпорту товарів переробних підприємств АПК, що зростає з часом. Динаміка експортної квоти надає можливість зробити висновки, що упродовж 2008—2010 років відбувалось зниження виробничих сил регіону у переробній галузі до 2011 року.

Таблиця 1. Експортно-імпортна діяльність переробних підприємств АПК Житомирщини за 2007—2011 рр.

Показники	2007	2008	2009	2010	2011
Темпи зростання обсягів експорту (у натуральному виразі), тис. тон		19316,45	33168,15	27292,05	47118,06
Темпи приросту експорту (у натуральному вираженні), %			171,7	82,3	172,6
Темпи зростання обсягів експорту (у вартісному виразі), тис. грн.		310453,45	255979,1	296822,3	4287027,6
Темпи приросту експорту (у вартісному виразі), %			82,5	116,0	127,2
Сальдо торговельного балансу, тис. тон.	0,15	-26347,73	-360503	-18727,5	-3265,64
Сальдо торговельного балансу, тис. грн.	0,03	-8922,15	-969777	-161573	-432269
Індекс покриття експорту імпортом, %	100,0	97,6	24,1	68,3	49,8
Індекс чистої торгівлі	0,00	-0,01	-0,61	-0,19	-0,33
Імпортна квота, %	0,6	4,2	28,1	3,7	6,3
Експортна квота	0,5	2,4	2,1	1,9	2,2
Зовнішньоторговельна квота	0,9	4,9	10,8	4,6	6,6
Рівень внутрішньогалузевої торгівлі	1	0,58	0,35	0,13	0,19
Інтенсивність внутрішньогалузевої торгівлі		0,99	0,04	0,79	0,69

Джерело: власні дослідження автора.

За перше півріччя 2012 року експорт товарів групи 1—24 УКТЗЕД становив 221,3 млн грн., імпорт — 180,2 млн грн., що дає змогу прогнозувати показники на весь 2012 рік: експорт на рівні 442,7 млн грн., імпорт — 360,4 млн грн. Ріст обсягу товарообороту обумовлений зростанням цін на продовольчі товари у світі упродовж останніх 5 років.

Доля країн ЄС-27 в експорті Житомирщини товарів 1—24 групи УКТЗЕД у 2007—2011 роках становила 62—65% (для порівняння в Україні 20—32%). При цьому найменші обсяги продукції відвантажено було у 2007, 2009—2011 роках.

У 2009—2011 роках зменшення обсягів виробництва продуктів переробки відбулося через ско-

рочення сировинних запасів. Саме зменшення сировинної бази пов'язане із неврожаєм зернових культур та скороченням обсягів виробництва продукції тваринництва у регіоні. Наслідок — зменшення експортного потенціалу області. Позивним чинником, що стимулювали обсяг експорту з регіону стало запровадження урядом квотуння та підвищення ставок експортних мит на рослинні жири.

Структура експорту продукції переробних підприємств регіону характеризується певною динамікою. Фактори, які забезпечують постійну зміну асортименту вивезеної продукції: кон'юнктура ринку та рівень забезпеченості сировинною. Другий фактор, у свою чергу суттєво залежить від вро-

Таблиця 2. Обсяги вивезених товарів переробними підприємствами АПК Житомирщини до країн ЄС, млн грн.

Рейтинг у 2011	Група за УКТЗЕД	ЕКСПОРТНА ГРУПА	2007	2008	2009	2010	2011	2011/2010, +/-	Станом на 01.07.12
1	4	Молоко та молочні продукти	2,70	8,50	31,10	33,40	42,54	+1,3 раз	12,05
2	11	Продукція борошно-круп'яної промисловості	0,10	6,40	7,40	7,91	20,79	+2,6 раз	7,54
3	8	Їстівні плоди та горіхи	0,00	2,50	1,28	2,46	111,77	+45 раз	4,33
4	18	Какао, його продукти	0,00	6,30	18,61	22,76	9,39	-2,4 раз	18,42
5	7	Овочі їстівні	0,00	1,10	2,13	4,43	5,05	+ 1 раз	0,75
6	23	Залишки і відходи харч. промисловості	0,00	1,10	0,80	3,77	4,09	+1 раз	0,71
7	15	Жири та олії тваринного та рослинного походження		2,20	2,45	3,53	2,04	-1,7 раз	0,00
8	20	Продукти переробки овочів	0,00	0,00	367,99	0,65	0,87	+1,3 раз	435,12
Всього експортовано переробними підприємствами			2,80	28,20	64,07	78,94	95,96	+1,2 раз	478,92
Частка товарів експортованих переробними підприємствами, %			0,11	1,05	1,88	1,98	1,84	-3 рази	20,63

Джерело: власні дослідження автора.

Таблиця 3. Обсяги ввезених товарів з країн ЄС переробними підприємствами АПК Житомирщини, млн грн.

Рейтинг у 2011	Група за УКТ ЗЕД	ІМПОРТНА ГРУПА	2007	2008	2009	2010	2011	2011/2010, +/-	Станом на 01.07.12
1	15	Жири та олії тваринного та рослинного походження	7,35	38,28	13,42	15,99	142,44	+8,9 раз	24,78
2	18	Какао та продукти з нього	3,91	15,20	9,10	20,88	93,36	+4,4 раз	14,37
3	12	Насіння, плоди олійних рослин	0,00	0,00	0,00	8,94	89,18	+10 раз	15,08
4	7	Овочі їстівні	1,58	69,70	0,00	11,03	45,19	+4 раз	11,26
5	10	Зернові культури	0,10	11,10	1,20	8,86	40,86	+4,6 раз	0,00
6	8	Їстівні плоди та горіхи	0,60	0,10	1,50	3,11	20,19	+6,5 раз	11,77
7	20	Продукти переробки овочів, плодів	0,30	11,50	2,10	5,97	17,57	+3 рази	4,33
8	4	Молоко та молочні продукти	0,00	1,60	0,00	4,73	11,27	+2,4 рази	4,28
9	17	Цукор та кондитерські вироби	0,00	0,30	0,20	0,10	4,54	+45 раз	0,46
10	2	М'ясо та їстівні продукти	0,00	46,90	3,60	15,41	3,76	-1,5 рази	0,21
11	Інші товарні групи		5,09	14,81	2,10	187,24	122,65	-4 рази	31,54
Усього імпортовано переробними підприємствами			17,35	137,89	33,02	266,40	530,02	+2 рази	102,09
Частка у загальному товарообороті,%			0,95	5,06	1,05	7,91	14,66	+1,9 раз	8,60

Джерело: власні дослідження автора.

жайності сільськогосподарських культур і продуктивності худоби в регіоні.

Основну частину експорту в 2009—2011 роках становили товари кондитерської промисловості (28,7—84,3%), пивоварної промисловості (6,2—41,3%), молокопереробної промисловості (6,2—9,5%).

У 2010 році відбулося збільшення частки експорту порівняно з 2009 роком. Зокрема, приріст відбувся за рахунок збільшення цін на світовому ринку у грошовому виразі: на 35 % щодо рослинних олій; на 87% — продуктів переробки овочів, какао-бобів — на 29%; кормів та від доходів виробництва продукції рослинництва — на 14%.

П'ять останніх років спостерігається тенденція збільшення вартісного показника імпорту.

Причина цього явища полягає у загальному подорожчанні харчових продуктів на всесвітніх ринках та збільшення серед вітчизняних суб'єктів господарювання частки таких, які готові платити більшу кількість коштів за якісніші товари, у тому числі імпортні, що не мають аналогів ані в нашій країні, ані в Житомирському регіоні. Сприяє збільшенню показника імпорту і лібералізація умов ввезення продукції в Україну, завдяки зниженню ставок ввізного мита, а також відновлення активної діяльності підприємств харчової галузі, яким для випуску готової продукції необхідна сировина, що відсутня в країні [1].

Факторами, що в деякій мірі стримували потік імпорту до регіону у 2007—2010 роках були митні

процедури та складна система одержання дозвільних документів. У 2011—2012 році завдяки реформуванню митної системи України, приведенням митних формальностей до світових стандартів, відбулося спрощення процедури розмитнення, що в свою чергу, сприяло збільшенню товаропотоків імпорту.

Враховуючи стан зовнішньої торгівлі сільськогосподарськими та продовольчими товарами на світових та вітчизняному і регіональному ринках Житомирщини, можна спрогнозувати однозначне збільшення торгових оборотів.

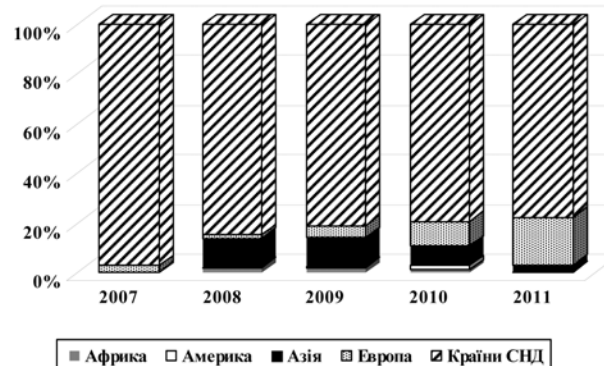
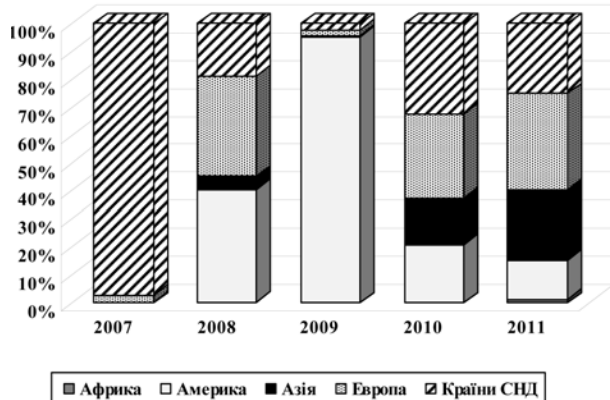

Рис. 3. Географічна структура експорту з Житомирської області товарів групи 1-24 УКТ ЗЕД у 2007—2012 рр.

Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики [6].

Рис. 4. Географічна структура імпорту в Житомирську область товарів групи 1-24 УКТЗЕД у 2007—2012 рр.

Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики [6].

За географією розповсюдження зовнішньої торгівлі більшу частку займають країни ЄС, СНД (рис. 3, 4). Безпосередніми лідерами торгівлі з СНД є країни: Російська Федеративна Республіка (25%), Молдова (15%), Казахстан (12%), Республіка Білорусь (9%). Така тенденція обумовлена близьким розташуванням Житомирщини до кордонів Росії та Білорусі.

З іншими країнами СНД тенденція пов'язана із зв'язками, що залишилися від часів СРСР.

Переробні підприємства регіону до країн СНД поставляють в основному готову продукцію, у той час, як у експорті до ЄС переважають напівфабрикати та товари, піддані найменшій переробці.

У 2009—2010 роках обсяги експорту до ЄС відповідали рівню 2008 року та переважали рівень 2007 року. Це пов'язано із збільшенням виробництва продуктів харчування у світі, завдяки високій врожайності сільськогосподарського виробництва у всіх країнах. У 2011 році найбільше було відвантажено агропромислової продукції до Польщі 81%, Нідерландів 8%, Німеччини 2%.

За останні п'ять років окреслюється явище розширення географії імпорту. Загальна кількість торговельних партнерів у 2011 зростає до 37, у 2010 їх кількість становила — 24.

Збільшилось число країн — партнерів з ЄС з 9 у 2010 р. до 13 — у 2011 р. Найбільшими постачальниками товарів були Польща (48,3%), Нідерланди (24%), Німеччина (12,2%). У поставках з європейського регіону переважала продукція з високою доданою вартістю (жири та олії тваринного та рослинного походження, какао та продукти з нього, насіння плоди олійних рослин, цукор).

Спостерігаються значні обсяги імпорту із країн СНД, що у вартісному виразі становить 209,7 млн грн., причому на Білорусь припадає — 76 %, на Росію — 30 %, Грузію — 2% (в основному це масло, плавлені сири, квасові концентрати, кондитерські жири).

Частка експорту сектору переробки АПК Житомирщини у 2010 і 2011 роках становила менше

2% відповідно до загального експорту регіону, і у 10 разів менше від національного показника даної галузі. Це сталося по причині низької диверсифікації регіону.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На світових ринках фіксується постійне збільшення попиту продовольчих товарів та збереження тенденцій у національній торгівлі: Україна залишатиметься нетто-експортером агропродовольчих товарів; експорт продукції з високою доданою вартістю (готові харчові продукти) скорочуватиметься, а імпорт зростатиме; експорт продукції тваринництва зменшуватиметься; зернові й олійні культури та продукти їх переробки лишатимуться основною експортною продукцією у групі сільськогосподарських товарів харчової продукції

За таких обставин, аналіз показує, що перспективними експортоорієнтованими галузями у регіоні є і будуть молокопереробна, кондитерська, борошномельно-круп'яна; оскільки, їх продукція є ліквідною і має підвищену додану вартість (борошно, кондитерські вироби, м'ясопродукти, сири, масло та ін.)

У разі залучення додаткових коштів можуть збільшити обсяги експорту олійна галузь та переробка відходів харчової промисловості.

Отже, для ефективного здійснення експортно-імпоротної діяльності переробними підприємствами АПК останнім необхідно створити умови, які забезпечили б збереження та розширення наявної експортної бази. При визначенні експортних пріоритетів доцільно орієнтуватись не на поточні співвідношення попиту-пропозиції, а на стійкі тенденції національного і світового розвитку. Саме тоді експортні операції стануть стійким джерелом доходу.

Література:

1. Діброва А.Д., Одосій О.В. "Основні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією" / А.Д. Діброва, О.В. Одосій // Економіка АПК. 2012. — № 2. — С. 95—103.
  2. Статистичний бюлетень за 2007 рік; за ред. Шапарчук І.С. № 02-15/2-15. — ГУСЖО, 2008. — 90 с.
  3. Статистичний бюлетень за 2008 рік; за ред. Шапарчук І.С. № 02-15/2-09. — ГУСЖО, 2009. — 98 с.
  4. Статистичний щорічник Житомирської області за 2009 рік; за ред. Рижкової Л.О. — ГУСЖО, 2010. — 470 с.
  5. Статистичний щорічник Житомирської області за 2010 рік; за ред. Рижкової Л.О. — ГУСЖО, 2011. — 470 с.
  6. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua — Офіційний сайт Держкомстату України.
- Стаття надійшла до редакції 03.12.2012 р.